

El Verdugo (1963) i Plácido (1961), dos dels films més coneguts de Lluís Garcia Berlanga.

B de Berlanga i de Bosch

Alex Gorina

Crític de cinema

Vaig conèixer Berlanga de manera exclusivament professional. Li vaig fer una entrevista telefònica per repassar aspectes de la seva vida i la seva feina. El vaig entrevistar dues vegades més quan promocionava dos dels últims films, i vaig visitar el rodatge de *Todos a la cárcel* a la vella presó de València, un dia en què comptava amb tota la tropa fidel, des d'un Manuel Alexandre-Modesto –que se li ha avançat un mes i un dia a fer mutis– fins a un López Vázquez tancat tot el dia dins un taüt. Humor negre. A les converses, Berlanga sempre va ser amable, detallista, va acceptar les preguntes inevitables i va donar respostes agudes, interessants, malbaratant la quimera d'un savi que es fotia de nosaltres. Agraïa molt la menció dels seus col·laboradors, s'entusiasmava comentant tots i cadascun dels meravellosos actors amb qui havia

treballat, s'apassionava quan discutíem sobre la preservació dels films (recordeu que també va ser president de la Filmoteca Espanyola) i li agradava posar els punts ben dibuixats sobre moltes anomalies del nostre cinema, com sempre havia assenyalat les anomalies de la societat. Vull dir, amb tot això, que a la llegenda (que ell també va cultivar per interès) d'un director genial però displicent amb tots els requisits intel·lectuals o moltes de les preocupacions paral·leles al fet de xalar fent cinema, o mandrós, o erotòman, o els sis o set tòpics constants que el varen acompanyar, vull oposar l'experiència d'un home de pensament, amb discurs, amb les idees molt clares, disposat al diàleg i molt cavaller. Això sí, si podia ser, amb humor. Cosa que no deixa de ser un valor afegit definitiu.

Ara torno a dir allò que he dit sempre: Berlanga ha estat el millor i més important director de cinema a Espanya. La coherència, la transcendència, la influència, l'actualitat renovada, la personalitat, l'ètica i la bellesa moral del cinema que va fer ho demostren. Però vull aclarir-ho, per a no ser mal interpretat. És cert que alguns directors l'acompanyen, de molt a prop: la meua tria personal inclouria Erice, Neville,

Saura, Fernán Gómez quan va voler el poder, Florián Rey i també Almodóvar, excepte quan comet (crec) la descortesia d'honorar-lo parlant de manera que sembli que Berlanga és tan bo com ell, i ja m'enteneu. Bé, me'n deixo dos o tres, ja me'ls pensaré. En tot cas, hi faltaria Buñuel. Però us demano de revisar la meua afirmació: Berlanga ha estat el millor i més important director de cinema a Espanya, no pas el millor i més important director espanyol de cinema. Buñuel és un cim encara insuperable, però no va fer prou cinema a Espanya. Permeteu-me, doncs, que amb aquesta distinció col·loqui Berlanga allà on es mereix: com el gran creador i recreador d'una Espanya filmada a Espanya, en què ens podem identificar i que ens identifica. Per tot això demano –i crec que seria exigible– que tots els seus films siguin protegits per l'estat. Són tresors nacionals, i més enllà dels qui tinguin ara el drets legals i comptant amb l'obvietat que la Filmoteca que va presidir garanteixi la seva supervivència, hauria d'haver-hi per al cinema espanyol un catàleg similar al que compromet la preservació del cinema dels Estats Units. És clar que ells no tenen filmoteques com les entenem nosaltres, però el Congrés elabora una

l·lista anual d'una vintena de títols que formen part des de llavors dels béns nacionals, amb totes les garanties i responsabilitats.

Berlanga va fer cinema popular. Va fer cinema satíric. Va fer cinema resistent. Va fer cinema incisiu. Va fer cinema sense autocensura, tot i que potser va autocensurar-se alguna vegada per no haver-ho de fer mai del tot. Va fer cinema escandalitzat, però comprensiu quan tocava. Va fer cinema amb els valors universals de la sinceritat i va deixar espais oberts. Va fer cinema modern, aquell que sempre ho serà perquè s'aventura a arribar allà on ningú més no gosa arribar. Va fer cinema moral. Va fer cinema a la mida dels homes. Va fer cinema irreverent, amb alguns pecats capitals, i molt enfadat amb la hipocresia. Però filmava la hipocresia de manera divertida perquè, vulgues o no, la identificava en tots i cadascun de nosaltres i potser d'ell mateix, i qui estigui lliure de pecat que tiri la primera pedra. I és que Berlanga mai no va ser sever, antipàtic, amargat, rígid, allço-nador, pesat, ressentit o cruel. Simplement, filmava els preciosos ridículs del món que coneixia.

Berlanga va fer, a més a més, un cinema amb estil, un estil que es pot copiar, com el de tots els mestres, però sense oblidar d'on prové. Almodóvar, posem per cas. I benvingut sigui, que no es poden desapropiar mecanismes tan útils com els que Berlanga (tot s'ha de dir), amb un aprofitament espectacular de les lliçons del cinema italià de postguerra (més que no el neorealista, el postneorealista dels Monicelli, Comencini, Risi, Lattuada, Zampa i tota la tropa de "genis no genials, gràcies a Déu") va aportar a les mínimes capacitats expressives del cinema espanyol, restringit i gens il·lustrat d'aquell país que era una caserna. I un convent. I un cortijo. I poc més que Cifesa i casticisme, a parts iguals. L'Espanya franquista era, sobretot, un guió pèssim, i el cinema, una tortura sistemàtica. Berlanga, i alguns companys de generació, el van reescriure, i filmant aquella Espanya van cometre un acte de terrorisme imprescindible.

Però amb estil, que vol dir intuïció i elaboració, més punt de vista, més percepció exacta de les tipologies essencials i dels millors actors per definir-les,

EL TEMPS

Luis Garcia Berlanga

més sentit del pla, del moviment, de l'espontaneïtat fingida i del fresc de la picaresca feta èpica. Els films de Berlanga són rodats excepcionalment, i no ho semblen. Sí que ho semblen!

Naturalment, quan va morir Franco el cinema de Berlanga va continuar essent el mateix i va continuar assenyalant amb el dit. Arrossegats per una transició que va tapar els ulls a la majoria quan es van creure en el millor dels móns somniats de la llibertat, igualtat, fraternitat i honestat, potser no es va saber o no es va voler entendre que Berlanga havia estat dels primers de detectar que res no havia canviat del tot i calia ser tan sarcàstic amb l'Espanya postfranquista com amb l'anterior. Havia mort el dictador i el seu sistema (a mitges), però els espanyols érem els mateixos, i molt em temo que en molts sentits, 35 anys més tard, ho som més encara, descaradament. Berlanga, a més a més, va ser un visionari letal.

Ens falta, ara, un Berlanga que ens ho digui a la cara, sense que ens n'adonem, potser. Ningú, ara, no gosa anar tan lluny com ho va fer ell del primer al darrer dels films que va fer. Des de la innocència no gens simple d'Es

pareja feliz fins a la mala llet justificadíssima de *París Tombuctú*, passant pels grans hits (*Plácido*, *El verdugo*, les escopetes o *La vaquilla*) fins a les glòries amagades darrere treballs que pocs han vist (*Vivan los novios*, magistral; *Novio a la vista*, insolentíssima; o *Tamaño natural*, el film on es va agermanar amb un compatriota amb qui s'assemblava més que no creïem llavors, Buñuel; sí, finalment ell també al seu costat).

Vull acabar lamentant la Mort, així, en majúscula. Berlanga no l'estimava gens i la va assenyalar amb el dit al darrer minut del darrer film, amb la paraula *Por* escrita ben gran en un cartell.

Tot d'una ho veig molt clar. I veig els seus personatges i a tots nosaltres i a ell mateix ballant agafats de la mà, com al final d'*El setè segell* de Bergman, i totes aquestes misèries i disbarats i monstres escampats entre els colors del *Jardí de les delícies* de Hieronymus Bosch. Perquè ara m'adono que Berlanga és l'únic gran director de la història que va fer en cinema allò mateix que el Bosch va fer pintant.

Una cosa més, la més important: quan veig els films de Berlanga, jo, és que em peto!